

УДК 339.9

ПРОХОРОВА М.Е.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу

Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

ПРОХОРОВА Н.В.,

студентка 1-го курсу

спеціальності «Міжнародні економічні відносини»

кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу

Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЗМІН У ДИНАМІЦІ ТА НАПРЯМКАХ ЕКСПАНСІЇ ТНК У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. В статті розглядаються основні тенденції останніх років щодо збільшення ролі ТНК в країнах, що розвиваються, поширення їхнього впливу та збільшення привабливості даних регіонів для ТНК, місце країн, що розвиваються, у глобальній діяльності ТНК, зміни в динаміці та напрямках експансії.

Ключові слова: транснаціоналізація, ТНК, експансія, прямі іноземні інвестиції, транскордонні злиття та поглинання.

Прохорова М.Э., к.э.н., доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и бизнеса Учебно-научного института Международных отношений Национального авиационного университета

Прохорова Н.В., студентка 1-го курса специальности «Международные экономические отношения» кафедры международных экономических отношений и бизнеса Учебно-научного института Международных отношений Национального авиационного университета

ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ИЗМЕНЕНИЯ В ДИНАМИКЕ И НАПРАВЛЕНИЯМ ЭКСПАНСИИ ТНК В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье рассматриваются основные тенденции последних лет по увеличению роли ТНК в развивающихся странах, распространение их влияния и увеличения привлекательности данных регионов для ТНК, место развивающихся стран, в глобальной деятельности ТНК, изменения в динамике и направлениях экспансии.

Ключевые слова: транснационализация, ТНК, экспансия, прямые иностранные инвестиции, трансграничные слияния и поглощения.

Prokhorova M.E., PhD in Economics, Associate Professor of International Economic Relations and Business Department, Educational and Research Institute of International Relations of the National Aviation University

Prokhorova N.V., student of the first course of the specialty "International Economic Relations" of the Department of International Economic Relations and Business of the Educational and Scientific Institute of International Relations of the National Aviation University

CAUSES AND CONSEQUENCES OF CHANGES IN DYNAMICS AND TNC EXPANSION RANGES IN MODERN CONDITIONS

Annotation. The article examines the main tendencies of recent years to increase the role of TNCs in developing countries, their impact and increase the attractiveness of these regions for TNCs, the place of developing countries in the global operation of TNCs, changes in the dynamics and trends of expansion.

Key words: internationalization, TNCs, expansion, foreign direct investment, cross-border mergers and acquisitions

Актуальність теми. З посиленням глобалізації розвиток світового господарства у XXI ст. істотно відрізняється від розвитку світових економічних процесів XX ст. Основними рисами сучасних змін є те, що у центрі процесу глобалізації знаходяться і є його визначальною рушійною силою транснаціональні корпорації (ТНК) і транснаціональні банки (ТНБ), міждержавні інтеграційні об'єднання на регіональному, субрегіональному та міжрегіональному рівнях. Домінуюче положення транснаціональних корпорацій у системі сучасного світового господарства є не випадковим і під дією глобалізації утверджувалося поступово. Дедалі частіше окремі ТНК набувають більшого впливу у світі, ніж деякі держави. Протягом останніх років у списку наймогутніших транснаціональних корпорацій світу з'являється все більше компаній з країн, що розвиваються, і навпаки, кількість великих корпорацій з високорозвинених країн зменшується.

Постановка проблеми. Важливим фактором використання потенціалу ТНК є наявність єдиного економічного простору, що утворює загальний ринок тієї або іншої країни, відкритий для вільного переміщення матеріально-технічних і трудових ресурсів. Сучасні ТНК являють собою економічні структури зі складною організацією, які прагнуть досягти позитивного синергетичного ефекту і позитивного господарського результату з урахуванням дисконтування на певному етапі планування. Останнім часом ТНК динамічно збільшують обсяги капіталовкладень країнах, що розвиваються, що пояснюється стабілізацією там економічної ситуації і появою нових інвестиційних пропозицій, реалізації вигідних контрактів в умовах покращення добробуту місцевого населення і збільшення схильності локальних господарських одиниць до використання зарубіжної технології та методів менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем діяльності ТНК має серйозну науково-теоретичну базу у вигляді великих, основоположних досліджень західних вчених в області теорії стратегічного менеджменту. Виділимо тих авторів, чії роботи стали «класикою» стратегічного менеджменту: І. Ансофф, Б. Гаррет, Д. Даннінг, П. Дюссож, Д. Куїнн, Г. Мінцберг, А. Томпсон, М. Портер, А. Стрікленд, і ін.

Серед західних вчених, що займаються проблемами функціонування ТНК в різних їх аспектах, є досить численна група авторів. Можна виділити роботи Б. Гомеса-Кассереса, П. Гроува, Д. Колліса, С. Крега, Г. Палеззо, К. Райнерт, К. Фердоуза, А. Шерера. Проблема дослідження феномена транснаціональних компаній, економічного механізму їх функціонування, пріоритетів і проблем розвитку в умовах глобалізації та впливу на національні економічні системи присвячено низку праць зарубіжних і вітчизняних науковців, таких як: Ч. Гіл, Р. Гріфін, Дж. Даннінг, О. Плотніков, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко, С. Якубовський.

Проблематика формування, розвитку корпорацій та корпоративних об'єднань, їх трансформації в ТНК широко висвітлені в працях таких відомих вітчизняних вчених: С.В. Богачов, І.П. Булеєв, В.А. Євтушевський, В.В. Македон, Ю.В. Макогон, Г.В. Назарова, В.І. Небава, І.Л. Сазонець, О.М. Ястремська, а також зарубіжних вчених – Дж. Вахович, Дж. Маркус, А.К. Субботін.

Мета статті - дослідження основних тенденції останніх років щодо збільшення ролі ТНК в країнах, що розвиваються, поширення їхнього впливу, збільшення привабливості даних регіонів для ТНК, та визначення місця країн, що розвиваються, у глобальній діяльності ТНК.

Виклад основного матеріалу. Експансія економічна - поширення діяльності господарюючих суб'єктів в економічному просторі або розширення господарських зв'язків. Стимулом до економічної експансії служить гонитва за прибутком, яка протікає в жорсткій конкурентній боротьбі за ринки збуту, джерела сировини, вигідні сфери застосування капіталу та інше. В сучасних умовах економічна експансія набуває форму пошуків і боротьби за ніші в міжнародному поділі праці, на світових ринках.

П.Х. Ліндерт писав: "Серед усіх питань, що розглядаються теорією світової економіки, проблема прямих зарубіжних інвестицій сьогодні є, мабуть, самою актуальною." У зв'язку з цим Г.Ф. Самуельсон заявляє, що "ТНК - найбільш розвинена форма підприємництва і організації виробництва в умовах ринкової економіки".

Тому, держави будують свою політику і економіку з урахуванням всього того позитивного, що може привнести міжнародний капітал в їх країни, беручи до уваги також їх специфічні відмінні риси

Крім того транснаціональний капітал в умовах глобалізації світового господарства істотно змінив характер сучасних міжнародних економічних відносин. Вони перестали бути просто формами економічних зв'язків окремих держав. Тепер вони представляють взаємодію трьох основних суб'єктів: ТНК, національні господарства і міжнародна економічна організація.

Транснаціональний капітал представлений, в основному, компаніями розвинених країн. Але в останні роки позиції ТНК розвинених країн тіснять компанії країн, що розвиваються: Китаю, Ю. Кореї, Індії, Сінгапуру, Тайваню та інших країн Південно-Східної Азії. Основним засобом зовнішньоекономічної експансії ТНК залишається прямі закордонні інвестиції. Важливим проявом зарубіжної діяльності ТНК є розширення мережі закордонних філій, дочірніх компаній в країнах, куди направляється вивозяться інвестиції. ТНК, направляючи капітали в різні країни, сприяють економічному розвитку країн, що приймають прямі закордонні інвестиції.

На сьогоднішній день у світі діє 81 тис. ТНК, що мають близько 810 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які виступають їх партнерами ТНК на тих чи інших ринках. Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в 68,7 трлн дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який представлений обсягом продажів іноземних філій ТНК, становить уже 31,2 трлн дол., а загальний обсяг їх експорту - 5,7 трлн дол.

Аналіз галузевої структури діяльності ТНК показує, що традиційно найбільша зайнятість спостерігається у банківській сфері (лідер галузі – Industrial & Commercial Bank of China, Китай), паливна індустрія (лідер галузі – Petro China, Китай) та фармацевтика і біотехнології (лідер галузі – Johnson & Johnson, США).

Провідну роль у світовій економіці відіграють 100 найбільших ТНК. Більшість з них розміщуються в промислово-розвинутих країнах. 100 провідних ТНК контролюють 70% усіх прямих іноземних інвестицій. Географічна структура розміщення 100 найбільших ТНК: США приблизно 30%; Японія - 20%; Німеччина і Франція по 10%; Великобританія - 7%; Швейцарія - 5% (за даними доповіді ЮНКТАД). Загалом у цих шести країнах розміщено 82 із 100 ТНК. Щодо загальної суми активів 100 найбільших компаній світу, то на дві країни: США і Японію припадає 70% активів 100 ТНК. Регіональний розподіл активів ТНК: 40% вартості майна 100 найбільших ТНК перебуває за межами країни базування.

У промислово-розвинутих країнах іноземний капітал виробляє близько 25% промислової продукції, в країнах, що розвиваються - близько 50% і більше, наприклад, в Пуерто-Ріко 80% промислової продукції виробляють американські компанії. Обсяг випуску всіх закордонних філіалів ТНК США рівний обсягу матеріального виробництва в самих США, інколи філіали американських ТНК за кордоном називають «другою економікою США».

Основними галузями діяльності ТНК є (галузева структура 100 ТНК): хімія і фармацевтика (21 ТНК); електронна і електротехнічна промисловість (18 ТНК); автомобілебудівна (14 ТНК); нафтопереробна (13 ТНК); харчова промисловість (9 ТНК); диверсифікована галузева структура (7 ТНК).

Оцінити масштаби та напрямки закордонної експансії ТНК в сучасних умовах найкраще можна на основі тенденцій руху прямих іноземних інвестицій в світовій економіці.

Інвестиції відіграють центральну роль в економічному процесі, вони визначають загальний ріст економіки. В результаті інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, росте національний доход, розвиваються і йдуть вперед в економічному суперництві галузі і підприємства найбільшою мірою задовольняють попит на ті чи інші товари та послуги. Отриманий приріст національного доходу частково знову накопичується, відбувається подальше збільшення виробництва, процес повторюється безперервно. Таким чином, інвестиції, що утворюються за рахунок національного доходу в результаті його розподілу, самі обумовлюють його зростання, розширене відтворення. При цьому, чим ефективніше інвестиції, тим більше ріст національного доходу, то більша абсолютні розміри накопичення (при даній його частці), які можуть бути знову вкладені у виробництво. При досить високій ефективності інвестицій приріст національного доходу може забезпечити підвищення частки накопичення при абсолютному рості споживання [1, с.37].

Тому варто дослідити світовий ринок прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для розуміння основних трендів інвестування у світі. Для аналізу ринку ПІІ у світі варто прослідкувати динаміку їх обсягів у світі.

У 2014 р транснаціональні корпорації (ТНК) з країн, що розвиваються інвестували за кордон майже 1,5 млн. дол. США, що на 30% більше, ніж за попередній рік. Їх частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій досягла рекордних 36% у порівнянні зі скромними 12% в 2007 р, за рік до початку фінансової кризи.

При цьому країни, що розвиваються Азії вперше стали найбільшим регіоном-експортером капіталу, інвестувавши за кордон 440 млрд дол. США і обігнавши за цим показником Північну Америку (390 млрд дол. США) і Європу (286 дол. США). Така статистика, наведена у Звіті по глобальному моніторингу інвестицій (Global Investment Trends Monitor) Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD).

Інвестиційна активність ТНК з країн, що розвиваються в 2014 р. досягла рекордного рівня в 486 млрд дол. США (без урахування країн з перехідною економікою і офшорних фінансових центрів у Карибському морі). ТНК з Азії, Латинської Америки та Карибського басейну значно збільшили обсяг своїх інвестицій за кордон, а африканські компанії, навпаки, зменшили. Країни, що розвиваються Азії вперше в історії стали найбільшим експортером капіталу: на їхню частку припадає майже третина від загальної суми прямих іноземних інвестицій у світі.

Країни, що розвиваються збільшили обсяг інвестицій як за рахунок greenfield-проектів, так і за рахунок транскордонних злиттів і поглинань.

Більше половини ПІІ з країн, що розвиваються представлені капіталом, в той час як розвинуті країни віддають перевагу реінвестуванню прибутків, що сприяє подальшій акумуляції грошових резервів в закордонних філіях.

У 2014 р Гонконг і Китай зайняли друге і третє місця в списку найбільших інвесторів у світі з показниками в 150 і 116 млрд дол. США відповідно, пропустивши вперед лише США (337 млрд доларів США). Серед 20 найбільших країн-інвесторів світу 9 – країни, що розвиваються або з перехідною економікою, в тому числі Росія, Сінгапур, Корея, Малайзія, Чилі, Кувейт і Тайвань.

У країнах Східної Азії феноменальне зростання обсягу вихідних інвестицій пояснюється активізацією міжнародних угод зі злиттів і поглинань, таких як придбання Envestra (Австралія) компанією Cheung Kong Holdings за 2,4 млрд дол. США або покупка CSL New World Mobility (Австралія) компанією HKT Group Holdings за 1,8 млрд доларів США. Крім того, вихідні інвестиції з Китаю росли значно вищими темпами, ніж іноземні інвестиції в китайську економіку, так що співвідношення вхідних інвестицій до вихідних змінилося з 11: 1 в 2004 р до практично 1: 1 в 2014 році.

Зростання вихідних іноземних інвестицій в Південно-Східній Азії було викликане в основному активністю компаній з Сінгапуру на загальну суму в 41 млрд дол. США, включаючи такі угоди, як придбання компанією Temasek Holdings 25% акцій AS Watson (Гонконг) за 5,6 млрд доларів США. Інвестиції з Малайзії також зросли, досягнувши 16 млрд доларів США.

Що стосується Південної Азії, то в 2014 р вихідні прямі інвестиції з Індії збільшилися в п'ять разів, досягнувши 12 млрд доларів США. Загальне поліпшення стану індійської економіки спричинило відновлення експансії великих індійських ТНК на міжнародних ринках.

Інвестиції з країн Західної Азії зросли на 16% в 2014 р., здебільшого за рахунок активності компаній з Кувейту - найбільшого регіонального інвестора (12,7 млрд доларів США). Також, після невеликого спаду в 2013 р., інвестиції ТНК з Туреччини показали 89% зростання в 2014 р.

ТНК з Латинської Америки і країн Карибського басейну (без урахування офшорних фінансових центрів) в 2014 р збільшили інвестування на 14%, до 35 млрд доларів США. У цьому регіоні основними гравцями виступають чилійські ТНК з показником в 13 млрд дол. США, що на 51% більше, ніж в 2013 році, що

було досягнуто переважно за рахунок внутрішньо-фірмових кредитів. Серед інших великих інвесторів зовнішні потоки ПІІ Мексики знизилась на 42% за рахунок зменшення міжфірмових кредитів. У той же час іноземні інвестиції з країн з перехідною економікою зменшилися на 31%, до 63 млрд дол. США. ТНК, діяльність яких заснована на використанні природних ресурсів, були змушені скоротити свої інвестиційні програми у зв'язку з обмеженням доступу на світові фінансові ринки, зниженням цін на сировинні товари і значною девальвацією російського рубля.

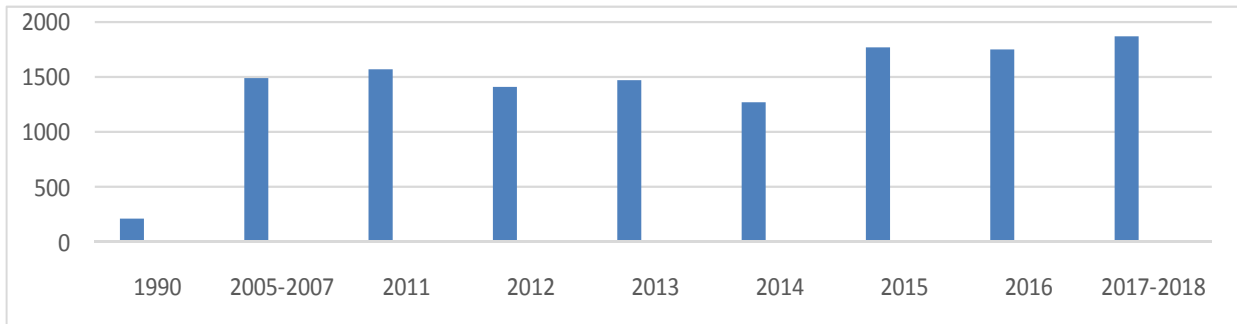

Рис. 1. Динаміка обсягів ПІІ у світі з прогнозом на 2018 р, (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2017.

Згідно останніх даних ЮНКТАД показники обсягів ПІІ у світі у 2015 році не тільки показали максимум за останні 5 років, а і перевищили навіть докризовий рівень з позначкою в 1,762 трлн дол. США, піднявшись на 38 % в порівнянні з 2014 роком. Однак це зростання не призвело до еквівалентного розширенню виробничих можливостей у всіх країнах. Це викликає занепокоєння в розвитку інвестиційних потреб, пов'язаних з нещодавно прийнятими цілями сталого розвитку та амбітними заходами, передбаченими в Паризькій угоді про зміну клімату. Структуру ПІІ по групах країн у 2015-2016 роках характеризують таким розподілом ПІІ у світі: 55 % - розвинені країни, 43 % - країни, що розвиваються, 2 % - перехідні економіки. ПІІ в розвинених країнах виросли на 84 % у 2015 – початку 2016 років і становили 962 млрд дол. США, тоді як ПІІ в країнах, що розвиваються, виросли порівняно не на багато – на 9 %, і становили 765 млрд дол. США. В перехідних економіках спостерігався спад обсягів ПІІ на 38 %.

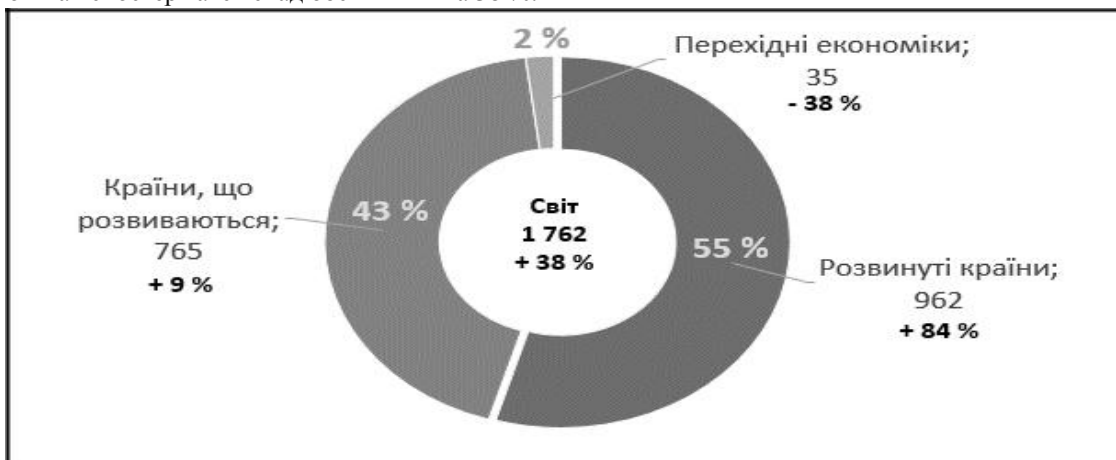

Рис. 2. Структура ПІІ по групам країн у 2015-2016 роках, (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2016.

В останні роки істотні зміни відбулися також і в інвестиційних стратегіях ТНК: основні потоки ПІІ тепер спрямовуються на фінансування операцій по злиттям і поглинанням. Така стратегія дозволяє ТНК у найкоротший термін і в деяких випадках при відносно невеликих витратах вийти на ринок приймаючої країни. Однак, нова стратегія ТНК нівелює основні позитивні наслідки залучення прямих закордонних інвестицій для приймаючої країни, тому що купівля ТНК місцевої компанії може і не супроводжуватися передачею новітніх технологій, значним збільшенням робочих місць і зростанням експортних поставок (рис. 3).

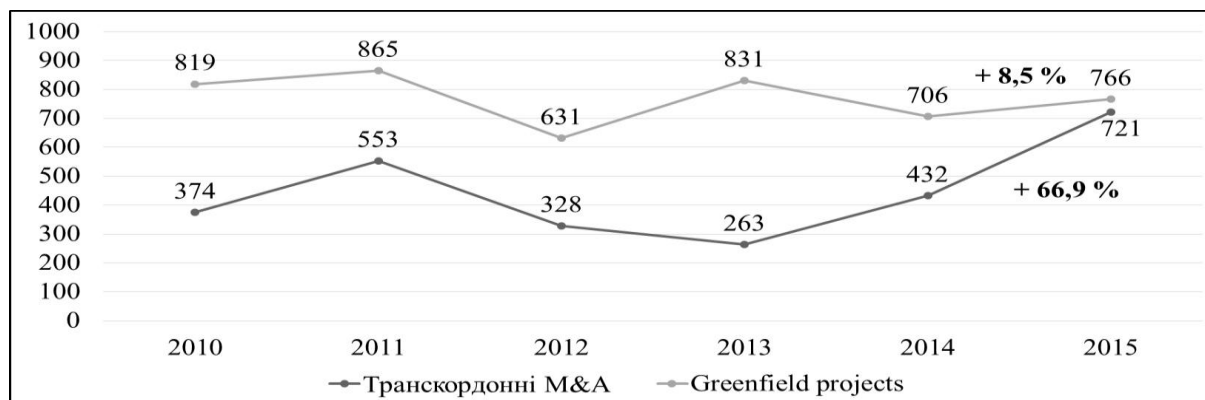

Рис. 3. Динаміка обсягів транскордонних злиттів і поглинань (транскордонні М&А) та інвестицій у нові підприємства (greenfield projects) у світі в 2010-2015 рр., (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2016

Е 2014 році вартість транскордонних злиттів і поглинань виросла на 28% і досягла 399 млрд. дол. США переважно на тлі зростання інвестицій ТНК розвинутих країн та країн, що розвиваються.

Динаміка обсягів транскордонних злиттів і поглинань свідчить про те, що світові ПІІ в нові підприємства, тобто власне у виробництво, у 2015 році показали помірне зростання – 8,5 %, тоді як злиття і поглинання зросли майже на 67 %.

Якщо розглядати структуру М&А і greenfield projects в розвинених країнах і країнах, що розвиваються у 2015 році (рис. 4) то, М&А у розвинених країнах становили приблизно 2/3 усіх інвестиційних надходжень, а у країнах, що розвиваються, ситуація діаметрально протилежна – частка транскордонних злиттів і поглинань становить лише 1/4. При чому, у розвинених країнах переважає продаж активів (631 проти 586 (купівля) млрд. дол. США), а у країнах, що розвиваються, – купівля (119 проти 81 (продаж) млрд. дол. США).

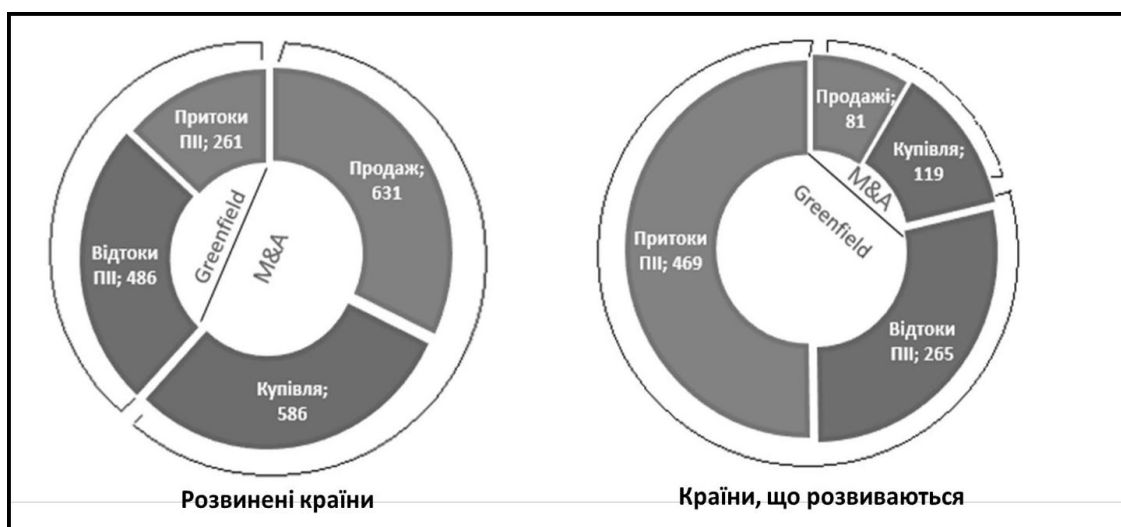

Рис. 4. Структура М&А і greenfield projects в розвинених країнах і країнах, що розвиваються у 2015 році, (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2016.

Greenfield projects у 2015 – початку 2016 років були прерогативою країн, що розвиваються, і відображалися в основному у притоках ПІІ, що майже в 2 рази перевищують відтоки (469 млрд дол. (приток) і 265 млрд дол. США (відток). Розвинені ж країни більше експортували ПІІ, ніж імпортували (486 млрд дол. (відток) і 261 млрд. дол. США (приток).

Результатом вкладання інвестицій у нові виробництва (greenfield projects) у країнах, що розвиваються, За інших рівних умов не тільки приносять країнам пакет ресурсів і активів, а й одночасно забезпечують додаткові виробничі потужності і робочі місця. А злиття і поглинання в розвинених країнах, що пов'язано з корпоративними реорганізаціями ТНК, реконфігураціями бізнесу і переливанням активів з одних компаній в інші) мають відображення лише у платіжних балансах країн у поточному році, а не у фактичних приростах виробництва на майбутнє.

Дещо змінилася структура після другої половини 2016 року початку 2017 року, а саме: після зростання надходження іноземних інвестицій у 2015 році глобальні потоки прямих іноземних інвестицій знизились на 2 %, до 1,75 трлн. дол., в умовах слабкого економічного зростання. Зниження притоку до країн, що розвиваються, частково компенсувалося скромним зростанням у розвинених країнах та значним зростанням у

країнах з перехідною економікою. Як наслідок, розвинені економіки припали на зростаючу частку притоку ПІІ у світі в 2016 році, поглинаючи 59 % загального обсягу (рис. 5).

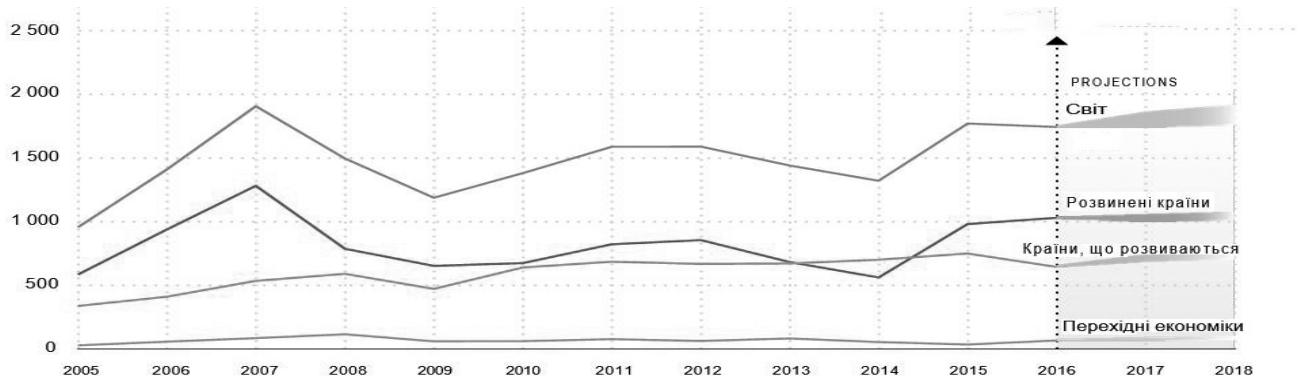
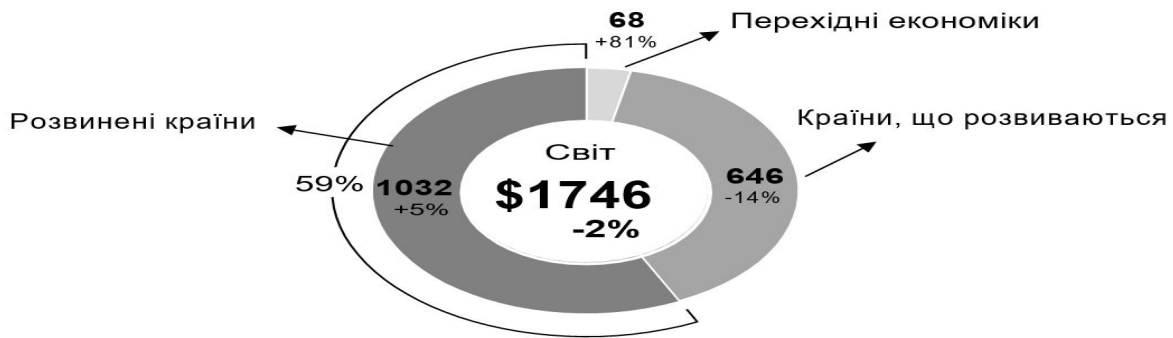

Рис. 5. Структура ПІІ по групах країн у 2005-2016 роках та прогнози на 2017-2018 роки, (млрд дол. і %) Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2017.

За розрахунками аналітиків прогнозувалося скромне відновлення потоків прямих іноземних інвестицій у світі до кінця 2017 початку 2018 року, а за статистичними даними 2017 року очікується, що потоки залишаться значно нижчими, ніж їх пік у 2007 році. Хоча НРС мають потенціал для залучення інвестицій у виробництво та послуги, інвестиції, пов'язані з нафтою та газом, будуть продовжувати стимулювати приплив ПІІ у майбутнє. Тому очікується, що циклічне зростання виробництва та торгівлі призведе до швидшого зростання в розвинутих країнах, тоді як ймовірно посилення цін на сировинні товари має підкріпити відновлення економік країн, що розвиваються, в кінці 2017 році. Як наслідок, очікується, що потоки світових ПІІ зростуть приблизно на 5 % в кінці 2017 році, що складає 1,8 трлн дол..

Аналіз іноземних інвестицій передбачає вивчення динаміки показників (рис. 6):

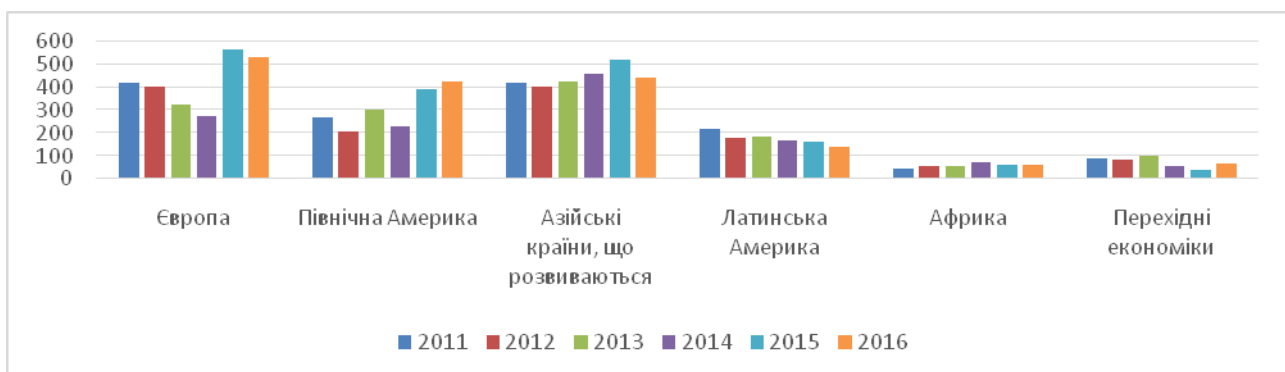

Рис. 6. Притоки ПІІ за регіонами та групами країн (2011-2016 рр.)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2017.

За останні 6 років динаміка припливу ПІІ є нестабільною. Приплив глобальних прямих іноземних інвестицій (ПІІ) знизився на 2 відсотки в цілому у 2016 році до 1 746 млрд дол. США в порівнянні з 1 774 млрд дол. США в 2015 році, але з різницею між групами країн та регіонами. Потоки в розвинені економіки збільшилися на 5 % і склали 1 032 млрд дол. Зниження потоків ПІІ в Європу (на 6% до 533 млрд дол. США) було більш ніж компенсоване скромним зростанням потоків в Північну Америку (+ 9% до 425 млрд дол. США) і збільшенням інвестицій більш ніж в два рази в інших розвинутих країнах. ПІІ в країни, що розвиваються

скоротилися на 14 %, до 646 млрд дол. США. Потоки в азійські країни, що розвиваються скоротилися на 15 % до 443 млрд дол. США, а в Латинській Америці і Карибському басейні - за винятком каспійських офшорних фінансових центрів - скоротилися на 14 % до 142 млрд дол. США. При притоках, що зменшуються на 3% до 59 млрд дол. США, частка Африки в глобальних ПІІ незначно знизилася з 3,5% до 3,4%. Потоки в країни з перехідною економікою відновилися на 81% до 68 млрд дол. США. Відтік ПІІ з розвинених країн знизився на 11% до 1 трлн дол. США, при цьому як і раніше припадає понад 70% світових ПІІ. Зниження припливу ПІІ в 2016 році стало різкішим в Європі (від -23% до 515 млрд. дол. США) після сплеску 2015 року. Інвестиції північноамериканських багатонаціональних підприємств (МНК) стабільно становили 365 млрд дол. США. Загальний відтік з країн, що розвиваються був майже плоским на рівні 383 млрд дол. США. Після затишшя в 2015 році в країнах Азії зовнішні інвестиції відновилися на 7 % до 363 млрд дол., завдяки рекордним відтокам з Китаю. Зовнішні ПІІ з країн з перехідною економікою, навпаки, скоротилися на 22 % до 25 млрд дол. - їх найнижчий рівень з 2005 року, оскільки відтік з Казахстану став негативним. Потоки ПІІ в структурно слабкі, вразливі і малі країни скоротилися, але з різною швидкістю: потоки в найменш розвинені країни (НРС) відступили сильно (на 13% до 38 млрд дол. США). Потоки в країни, що розвиваються, які не мають виходу до моря, скоротилися лише незначно (на 2 % до 24 млрд дол. США), а потоки в малі острівні держави, що розвиваються скоротилися на 6 % до 3,5 млрд дол. США.

За обсягами залучених і вивезених ПІІ в 2014-2015 роках рр. можна виділити топ 10 країн. (рис. 7-8):

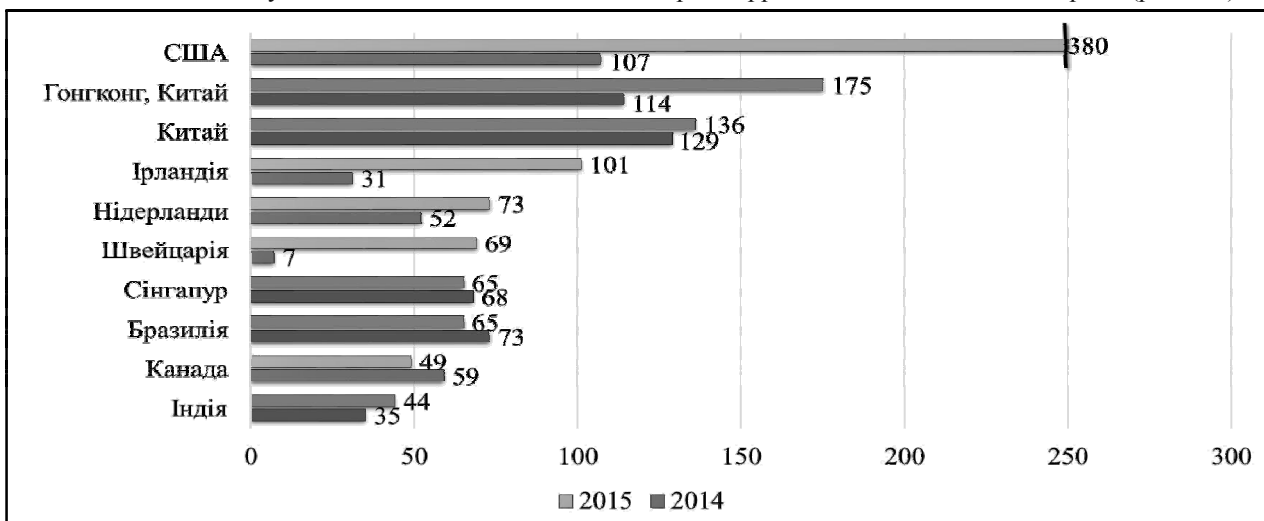

Рис. 7. Топ-10 країн за обсягами залучених ПІІ в 2014-2015 рр., (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2016

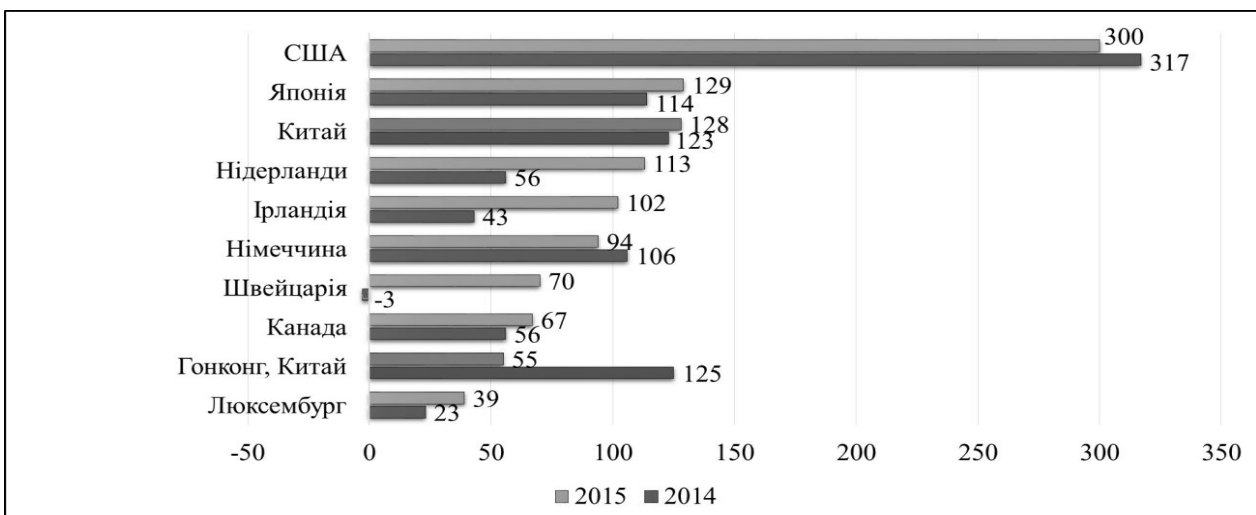

Рис. 8. Топ-10 країн за обсягами вивезених ПІІ в 2014-2015 рр., (млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2016.

Як уже відомо, країни, що розвиваються, залучають більше ПІІ, ніж вивозять. Так, країни, що розвиваються, у топ-10 за обсягами імпорту ПІІ у світі останніми роками займають 5 позицій – Гонконг, Китай, Сінгапур, Бразилія, Індія. За обсягами експорту ПІІ у топ-10 входять 2 позиції з країн, що розвиваються, - Китай і Гонконг.

Журналом Fortune Global 500 проводяться щорічні дослідження щодо найбільших компаній світу. Основним критерієм складання списку є виручка учасників. Так, за версією Global Fortune 500 у 2016 році ТНК з країн, що розвиваються, займають 4 позиції з перших 20, при чому 3 з них входять у топ-5 (табл. 1).

Таблиця 1

Топ-20 ТНК за версією Global Fortune 500 у 2016 році

№	Назва	Країна	Галузь	Виручка (млн \$)
1	Walmart	США	Роздрібна торгівля	482,1
2	State Grid Corporation of China	Китай	Енергетика	329,6
3	China National Petroleum Corporation	Китай	Паливна	299,3
4	Sinopec Group	Китай	Паливна	294,3
5	Royal Dutch Shell	Нідерланди	Паливна	272,2
6	ExxonMobil	США	Паливна	246,2
7	Volkswagen	Німеччина	Автомобілебудування	236,6
8	Toyota	Японія	Автомобілебудування	236,6
9	Apple	США	Технології	233,7
10	BP	Великобританія	Паливна	225,9
11	Berkshire Hathaway	США	Фінанси	210,8
12	Mckesson	США	Фармацевтика	192,5
13	Samsung Electronics	Південна Корея	Технології	177,4
14	Glencore	Швейцарія	Харчова	170,5
15	Industrial & Commercial Bank of China	Китай	Фінанси	167,2
16	Daimler	Німеччина	Автомобілебудування	165,8
17	UnitedHealth Group	США	Фармацевтика	157,1
18	CVS Health	США	Роздрібна торгівля	153,3
19	Exor Group	Італія	Фінанси	152,6
20	General Motors	США	Автомобілебудування	152,4

Примітка. Побудовано автором за даними Global Fortune 500.

У 2014 р. журнал «FORTUNE» також визначав Топ-10 компаній за розмірами своїх доходів. На 1-му місці залишається Wal-Mart Stores з доходами у 476 млн. дол. і прибутками понад 16 млн. дол. Компанія обслуговує більше ніж 100 млн. клієнтів у тиждень. На 2-му місці Royal Dutch Shell - нідерландсько-британська нафтогазова компанія. 3-тє місце посіла китайська нафтохімічна корпорація Sinopec Group, котра добуває 50 тис. барелів нафти в день. 4-тє місце - у китайської національної нафтогазової корпорації China National Petroleum. На 5-му місці Exxon Mobil - американська компанія, найкрупніша приватна нафтова корпорація, яка вже вийшла за межі американського ринку і поширюється в інших країнах, таких як Сінгапур і Папуа та Нова Гвінея. За ними йдуть BP (British Petroleum), State Grid (китайська енергетична компанія), Volkswagen (німецька компанія-автовиробник), Toyota Motor (японська автомобільна компанія) і нарешті Glencore (швейцарська компанія по виробництву споживчих товарів). Як бачимо, найвищі прибутки отримують компанії, які спеціалізуються на паливі, енергетиці та автомобілебудуванні, тому можна зробити висновок, що це - найприбутковіші галузі. За версією ЮНКТАД за розміром закордонних активів лише одна ТНК Китаю - CK Hutchison Holdings Limited - займає місце в топ-20 ТНК, (табл.2).

Таблиця 2

Топ-20 нефінансових ТНК за закордонними активами у 2015 році (млн дол. США, осіб, %)

Рейтинг	FA	TNI	ТНК	Країна	Галузь	Активи		Продажі		Штат		TNI %
						FA	TA	FS	TS	FE	TE	
1	37		Royal Dutch Shell plc	Великобританія	Добувна / паливна	288	340	170	265	68	93	74,0
2	64		Toyota Motor Corporation	Японія	Автомобілебудування	273	422	165	237	149	349	59,1
3	67		General Electric Co	США	Обладнання	258	493	64	117	208	333	56,5
4	19		Total SA	Франція	Паливна	237	245	124	159	66	96	81,0
5	40		BP plc	Великобританія	Паливна	217	262	146	223	47	80	68,9
6	59		Exxon Mobil Corporation	США	Паливна	193	337	167	259	44	74	60,7
7	75		Chevron Corporation	США	Паливна	192	266	48	130	32	62	53,7
8	61		Volkswagen Group	Німеччина	Автомобілебудування	182	417	190	237	334	610	59,5
9	18		Vodafone Group Plc	Великобританія	Телекомунікації	167	192	52	61	76	105	81,2
10	65		Apple Computer Inc	США	Комп. обладнання	144	290	152	234	66	110	58,0
11	5		Anheuser-Busch InBev NV	Бельгія	Їжа / напої	130	135	40	44	141	152	93,1
12	51		Softbank Corp	Японія	Телекомунікації	125	184	42	76	45	66	63,9
13	34		Honda Motor Co Ltd	Японія	Автомобілебудування	125	162	102	122	139	205	76,3
14	66		Enel SpA	Italy	Електроенергія	125	176	42	84	35	68	57,3
15	63		Daimler AG	Німеччина	Автомобілебудування	124	237	141	166	114	284	59,2
16	28		Eni SpA	Італія	Паливна	118	147	50	75	25	29	77,5
17	12		CK Hutchison Holdings Limited	Китай	Роздрібна торгівля	118	133	17	22	240	270	85,8
18	29		Glencore Xstrata PLC	Швейцарія	Добувна / паливна	115	128	116	170	136	181	77,4
19	47		Siemens AG	Німеччина	Обладнання	113	135	71	94	136	348	66,1
20	31		Telefonica SA	Іспанія	Телекомунікації	111	134	38	52	98	130	76,9

Джерело: ЮНКТАД.

Група країн, що розвиваються є неоднорідною і не складає групи країн, для яких характерні ті чи інші спільні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку, тому частки країн і груп країн у рейтингу ТНК в країнах, що розвиваються, і НІК є диверсифікованою, тобто збільшується кількість ТНК в країнах Південно-Східної Азії (14 %), Середнього Сходу (10 %) і Африки (7 %). Трійку лідерів складають Китай (28 %), Латинська Америка (23 %) і Індія (16 %) (рис. 9).

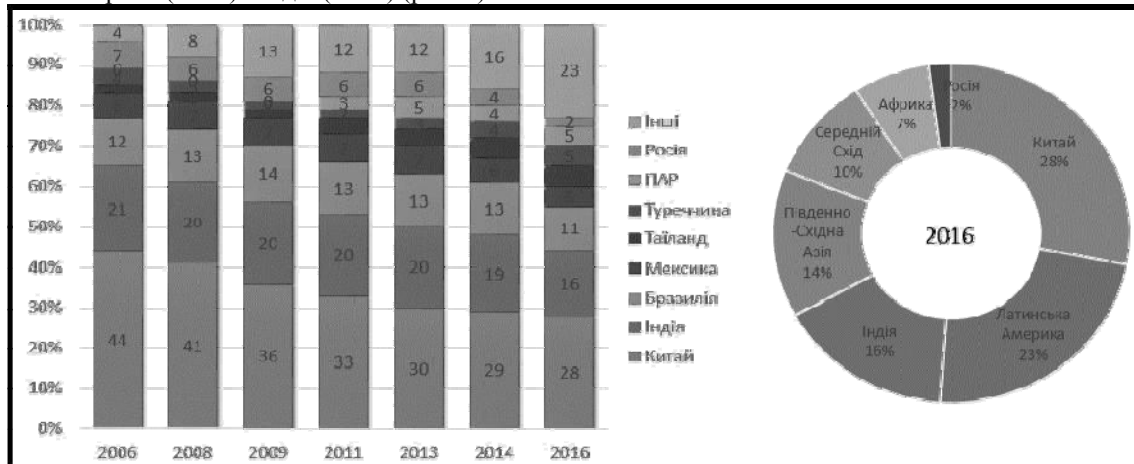

Рис. 9. Географічна структура топ-100 ТНК в країнах, що розвиваються, і НІК, (кількість компаній в країні)

Примітка. Побудовано автором за даними *Global Leaders, Challengers, and Champions: The Engines of Emerging Markets 2016 – Boston Consulting Group (BCG)*.

Основними секторами де зосередили свою діяльність ТНК країн, що розвиваються і НІК є наступні: (рис. 10).

Рис. 10. Галузева структура топ-100 ТНК в країнах, що розвиваються, і нових індустріальних країнах

Примітка. Побудован о автором за даними *Global Leaders, Challengers, and Champions: The Engines of Emerging Markets 2016 – Boston Consulting Group (BCG)*.

Більше частина ТНК розміщено в секторі промисловості (53 %), менше – у виробництві споживчих товарів (17 %), енергетика і технології/медіа/телеком – по 10 %, охорона здоров'я, фінанси і страхування – менше 5 %.

Важливою складовою аналізу ТНК в країнах, що розвиваються, є темпи їхнього зростання, тобто наскільки ефективно вони оперують на ринку і чи зможуть вони в майбутньому конкурувати зі своїми опонентами з розвинених країн, (табл.2).

Таблиця 3

Темпи приросту доходів ТНК в країнах, що розвиваються, і розвинених країнах за 2005-2014 рр., (%).

Кількість	ТНК
15	ТНК в країнах, що розвиваються
11	Компанії конкуренти в країнах, що розвиваються
6	Не фінансові S&P 500
4	Глобальні ТНК-лідери

Примітка. Побудовано автором за даними *Global Leaders, Challengers, and Champions: The Engines of Emerging Markets 2016 – Boston Consulting Group (BCG)*.

Так, ТНК в країнах, що розвиваються, показують найбільші темпи приросту доходів за 2005-2014 рр. – 15 %, навіть у порівнянні зі звичайними компаніями в цих країнах – 11 %, не фінансових S&P 500 – 6 % і глобальних ТНК-лідерів – 4 %.

Динаміку розподілу доходів ТНК між країнами, що розвиваються, і розвиненими країнами у 2009 і 2015 роках, (рис. 11).

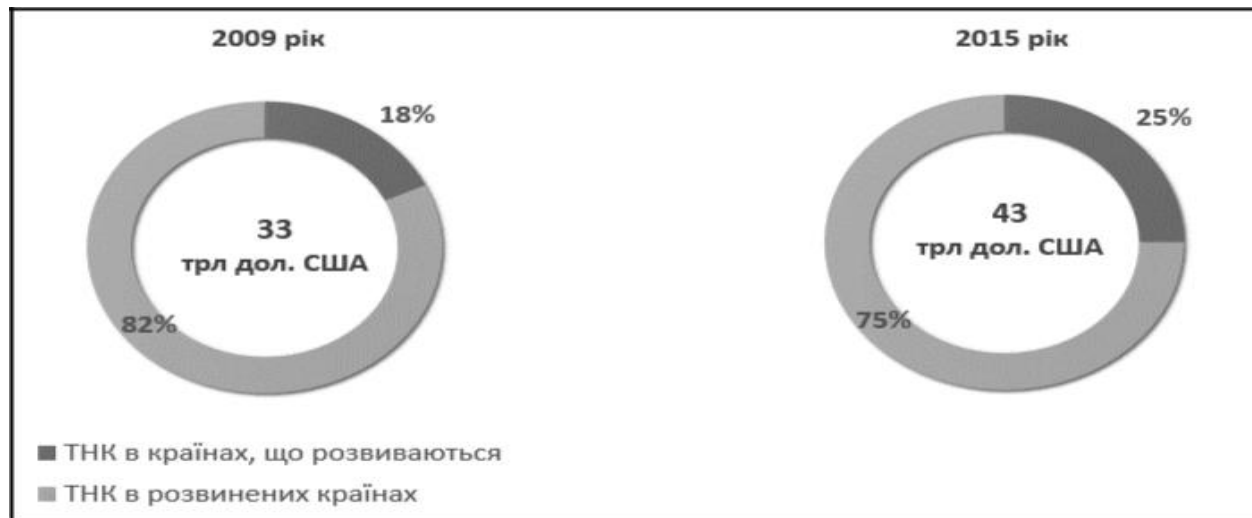

Рис. 11. Динаміка розподілу доходів ТНК між країнами, що розвиваються, і розвиненими країнами у 2009 і 2015 роках, (%)

Примітка. Побудовано автором за даними Global Leaders, Challengers, and Champions: The Engines of Emerging Markets 2016 – Boston Consulting Group (BCG).

Так, частка доходів ТНК в країнах, що розвиваються, в загальних обсягах збільшується з 18 % у 2009 році до 25 % у 2015 році на відміну від розвинених країн (2009 рік – 82 %, 2015 рік – 75 %). Це свідчить про стрімкі та впевнені кроки ТНК в країнах, що розвиваються, на світовій арені, а також про перспективні тенденції в досліджуваних регіонах.

Оцінюючи загалом роль ТНК у країнах, що розвиваються, слід зазначити, що саме завдяки діяльності ТНК відбувається активізація інтеграції цих країн у світовий економічний простір. Тенденція до розвитку постіндустріальних економік, що почала діяти в економічно розвинутих країнах з початку ХХІ ст., підсилить цю роль ТНК, оскільки саме вони є найкращими агентами передачі індустріального та технологічного розвитку.

Сьогодні окремим країнам, що розвиваються, з допомогою капіталу ТНК певним чином вдалося забезпечити умови для розширеного відтворення, прискорити розвиток продуктивних сил, домогтися змін у структурі економіки, збільшити експорт промислових виробів.

Література

1. Буглай В.Б., Ливенцев Н.Н. // Буглай В.Б., Ливенцев Н.Н. Международные экономические отношения: Учеб. пособие/ Под ред. Н.Н. Ливенцева. - М.: Финансы и статистика, 2001.-256с.6 ил.
2. Вакуленко Є.В. Фінансові механізми інноваційної діяльності транснаціональних корпорацій. Електронний ресурс. - Режим доступу:http://lnu.edu.ua/files/dissertations/2015-08-28-vakulenko/dis_vakulenko.pdf
3. Грищенко О.К., Геоелектронні стратегії ТНК як фактор міжнародної конкурентоспроможності країн базування.
4. Механізми регулювання міжнародного інноваційного процесу та міжнародної передачі технологій - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23503.doc.htm.
5. Москалик Р., Політико-економічні проблеми міжнародного поширення технологій між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.
6. Транснаціональні корпорації в економіці країн, що розвиваються [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/50/2055.html>.
7. Офіційний сайт UNCTAD – Електронний ресурс. - Режим доступу:<http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>
8. Global investment trade monitor, UNCTAD – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2015d2_en.pdf
9. FortuneGlobal 500 2014 – Електронний ресурс. - Режим доступу:<http://fortune.com/global500/>
10. World Investment Report 2015, Unctad– Електронний ресурс. – Режим доступу:http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf
11. World Investment Report 2016, Unctad– Електронний ресурс. – Режим доступу:http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf
12. World Investment Report 2017, Unctad– Електронний ресурс. – Режим доступу:http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf